

**Η Πούλια και ο Αυγερινός συναντούν την Αλιόνουσκα και τον
Ιβάνουσκα. Μια προσέγγιση ενός ελληνικού και ενός ρώσικου
παραμυθιού με τη μέθοδο του Propp
«The Pleiades and the morning star meet Alionouska and
Ivanouska». An approach of a Greek and a Russian fairy tale with
V. Propp's method**

Αθανασία Μπατζιάκα

Φιλολόγος - Δασκάλα, Μ.Α. ΤΓΦΠΠΧ-ΔΠΘ

batziaka@gmail.com

Abstract

There are neither peoples nor eras or cultures without their own oral or written tales. It is a universal genre that, due to the particular language used, has acquired universality through which completely different folks can communicate with each other. This paper concerns the approach of two folktales, a Russian and a Greek one, following V. Propp's method. First, the theory of V. Propp is briefly recorded. V. Propp's thirty one functions are featured, which are almost constantly repeated in the majority of the magic fairy tales and are performed in different myth phases by different acting persons. Afterwards, the analysis of the two folktales, a Russian one (Sister Alionouska and brother Ivanouska) and a Greek one (The Pleiades and the Morning Star) is attempted at V. Propp's morphological approach. Finally, the common features in both tales are identified and the interactivity and intertextuality governing literature and fairy tale in general is demonstrated.

Keywords: Literature, fairy tale, V. Propp's morphological approach, V. Propp's functions

Εισαγωγή

Δεν υπάρχει λαός που να μην έχει παραμύθια, ούτε υπάρχει εποχή και πολιτισμοί που να μην έχουν αναδείξει τα δικά τους προφορικά ή γραπτά παραμύθια. Το παραμύθι είναι ένα πανανθρώπινο λογοτεχνικό είδος που μέσα από την ιδιαίτερη γλώσσα που χρησιμοποιεί έχει αποκτήσει μια οικουμενικότητα μέσα από την οποία λαοί εντελώς διαφορετικοί μπορούν να επικοινωνούν. Αυτή η γλώσσα των παραμυθιών κατάφερε να πετύχει το ακατόρθωτο: να είναι μια γλώσσα ενοποιητική και οικουμενική, ταυτόχρονα όμως να αφήνει άφθονο χώρο για να αναπτυχθούν οι τοπικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε λαού (Αυδίκος, 1994: 137· Λουκάτος, 1992: 144). Όπως παρατηρεί και ο Μ. Γ. Μερακλής, «το παραμύθι είναι ανθρωπολογικό είδος. Παρουσιάζει δηλαδή μια καθολικότητα, που υπερβαίνει τα εθνικά όρια, όπως επίσης υπερβαίνει και τα όρια των ειδών» (1992: 39). Ο ίδιος ακόμα υποστηρίζει ότι είναι «η κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας που διατηρεί ταυτόχρονα τα καθολικά, αλλά και τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά του κάθε λαού» (Κλιάφα, 1977: 12), ενώ ο Ζαν παρατηρεί πως έχει μια δύναμη που διαρκεί (1996: 23).

Το παραμύθι ανήκει στον έντεχνο προφορικό πεζό λόγο και είναι κορυφαίος σταθμός στην ιστορία της εξέλιξης της δημόδους λογοτεχνίας. Η πολύχρονη ιστορία του, η μεγάλη του απήχηση, η διάδοσή του σ' όλο τον κόσμο και η ξεχωριστή του γοητεία δικαιολογούν το ενδιαφέρον των επιστημόνων, λαογράφων, φιλολόγων, γλωσσολόγων, ψυχολόγων, εθνολόγων, ιστορικών, κοινωνιολόγων και παιδαγωγών (Χατζητάκη, 2002: 17).

Πολλά ήταν τα θέματα που προβλημάτισαν τους μελετητές, ένα από τα οποία ήταν αυτό που αφορούσε την καταγωγή του. Γύρω από το θέμα διατυπώθηκαν διάφορες θεωρίες, από τις οποίες όμως καμία δεν έδωσε πλήρεις απαντήσεις και όλες αμφισβητήθηκαν υπό το φως κάποιας νέας επιστημονικής οπτικής.

Η μορφολογική προσέγγιση του V. Propp

Η μελέτη της μορφολογίας του παραμυθιού κρίθηκε αναγκαία, για να ερευνηθεί το είδος αυτό του λαϊκού λόγου από την πλευρά της έκφρασης του και της μορφής που έχει παραδοθεί (Σακελλαρίου, 1995: 48). Με τον όρο μορφολογία ο Propp εννοεί «την περιγραφή του παραμυθιού κατά τα συστατικά του μέρη και τη σχέση των μερών μεταξύ τους και προς το σύνολο» (Προπ, 1987: 25). Κύριος στόχος του ήταν μέσα από το έργο του Μορφολογία του Παραμυθιού να ερμηνεύσει την εσωτερική συγγένεια και την ομοιογένεια που παρουσιάζουν τα παραμύθια διάφορων λαών (Ντάτση, 2004: 40). Έτσι ο Propp υποστήριξε ότι η κατάτμηση του παραμυθιού στα συστατικά του μέρη και η μεταγενέστερη επεξεργασία του ήταν ο

ορθότερος τρόπος μελέτης του. Για πολλούς ο Propp κατάφερε να αναγάγει τη μελέτη του παραμυθιού σε επίπεδο ακρίβειας των φυσικομαθηματικών επιστημών (Προπ, 1987.: 9) και έδωσε νέα τροπή στη μελέτη του παραμυθιού (Χατζητάκη, ό.π.: 75). Από την τυπολογία του περιεχομένου πέρασε στην τυπολογία της δομής (Σαραφίδου, 2008: 41).

Ο ίδιος, επηρεασμένος από το φορμαλισμό, εφάρμοσε έναν άλλο τρόπο ταξινόμησης των παραμυθιών, την ταξινόμηση κατά ζεύγη. Πιο συγκεκριμένα διαιρεί τα παραμύθια σε τέσσερις κατηγορίες, με βάση τα ζεύγη πάλη-νίκη και πρόβλημα-λύση και έτσι οδηγείται στην ταξινόμηση: 1) αν η εξέλιξη του θέματος γίνεται μέσω του ζεύγους πάλη-νίκη 2) αν η εξέλιξη συμβαίνει μέσω του ζεύγους πρόβλημα-λύση 3) αν η εξέλιξη πραγματοποιείται μέσω και των δύο ζευγών 4) αν η εξέλιξη γίνεται χωρίς τα δύο αυτά ζεύγη (Προπ, 1987: 14). Ο Propp προβάλλει την ιδέα του μοτίβου που παύει να είναι αδιαίρετο και κατατέμενεται σε τέσσερα στοιχεία που οδηγούν στο σχηματισμό πολλών προτάσεων και σε διάφορους συνδυασμούς. Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν μέρη που μεταβάλλονται (τα δρώντα πρόσωπα) και μέρη που παραμένουν σταθερά (ενέργειες, λειτουργίες) στην αφήγηση. Έτσι εισάγεται μια νέα έννοια η «λειτουργία» που είναι «η ενέργεια ενός δρώντος προσώπου, που ορίζεται από την άποψη της σημασίας της για την πορεία της δράσης» (Προπ, ό.π.: 27).

Με αυτόν τρόπο παρατήρησε ότι σε μια ορισμένη κατηγορία παραμυθιών, που τα ονόμασε συμβατικά μαγικά, παραμένουν αμετάβλητες ορισμένες λειτουργίες τις οποίες επιτελούν συγκεκριμένες επίσης δρώσες δυνάμεις. Εκείνα που μεταβάλλονται από παραμύθι σε παραμύθι είναι τα ονόματα των δρωσών δυνάμεων (ή καλύτερα των δρώντων) και οι ιδιότητές τους, οι τόποι, ο τρόπος με τον οποίο επιτελείται η λειτουργία και οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες συμβαίνει (Προπ, ό.π.: 96-97).

Ο Propp εστιάζει την προσοχή του στις σταθερές αξίες, τις λειτουργίες, στο τι κάνουν τα πρόσωπα και συνοψίζει τις παρατηρήσεις του για τα μαγικά παραμύθια στα εξής σημεία (Προπ, ό.π.: 27-29).

1. Τα μόνιμα, σταθερά στοιχεία του παραμυθιού είναι οι λειτουργίες των δρώντων προσώπων, ανεξάρτητα από το ποιοι τις επιτελούν. Οι λειτουργίες συγκροτούν τα θεμελιώδη συστατικά μέρη του παραμυθιού, που μπορούμε να τα θεωρήσουμε και μοτίβα.
2. Ο αριθμός των λειτουργιών που γνωρίζει το μαγικό παραμύθι είναι περιορισμένος.
3. Η ακολουθία των λειτουργιών είναι πάντοτε η ίδια και πολλές φορές περισσότερες λειτουργίες συγχωνεύονται σε μια.

4. Όλα τα μαγικά παραμύθια είναι μονοτυπικά στη δομή τους. Αυτό σημαίνει ότι η πλοκή του παραμυθιού εξελίσσεται πάνω σε ένα άξονα και η αφήγηση είναι γραμμική· οι τυχόν εμφανιζόμενες ποικιλίες ή τα νέα στοιχεία ανήκουν στις ευρύτερες κατηγορίες των ήδη υπαρχουσών κατηγοριών.

Ο Propp απαρίθμησε 31 λειτουργίες (Προπ, ό.π.: 31-77) από τις οποίες οι περισσότερες επαναλαμβάνονται σχεδόν σταθερά στα περισσότερα από τα μαγικά παραμύθια και επιτελούνται σε διαφορετικές φάσεις του μύθου από διαφορετικά δρώντα πρόσωπα (Προπ, ό.π.: 91-95).

Οι 31 λειτουργίες διαχέονται σε πρόσωπα που κατηγοριοποιούνται σε επτά ομάδες, τους λεγόμενους κύκλους δράσης που είναι οι εξής: α) του ανταγωνιστή, β) του δωρητή ή του προμηθευτή, γ) του βοηθού, δ) του αναζητούμενου προσώπου, ε) του αποστολέα στ) του ήρωα και ζ) του ψεύτικου ήρωα (Προπ, ό.π.: 87-91).

Ένα πρόσωπο μπορεί να συναντάται σε πολλούς κύκλους δράσης όπως και το αντίστροφο, δηλαδή ένας κύκλος δράσης να κατανέμεται σε αρκετά πρόσωπα.

Βέβαια δεν υπάρχουν και οι 31 λειτουργίες σε όλα τα παραμύθια και πολλές φορές κάποιο παραμύθι μπορεί να ξεκινά με την πρώτη ή με οποιαδήποτε άλλη λειτουργία ή μπορεί να παρατηρηθούν συνοψίσεις ή συνενώσεις τους μέσα στα πλαίσια όμως της γενικότερης γραμμής. Ωστόσο, όλα τα παραμύθια περιλαμβάνουν τη λειτουργία «δολιοφθορά» και καταλήγουν στην αναίρεσή της (Καπλάνογλου, 2002: 51· Φαρίνου, 2001: 979).

Οι λειτουργίες του Propp

I. Αρχική κατάσταση

Παρουσιάζονται τα μέλη μιας οικογένειας ή μιας κοινότητας και η κατάστασή τους. Ανάμεσα σ' αυτά βρίσκεται και ο πρωταγωνιστής, που θα γίνει ήρωας.

1. Ένα από τα μέλη της οικογένειας απουσιάζει από το σπίτι ή η οικογένεια στερείται κάτι. (απουσία)

II. Προπαρασκευαστικό μέρος

2. Στον ήρωα προβάλλεται μια απαγόρευση. (απαγόρευση)

3. Ο ήρωας παραβαίνει την απαγόρευση. (παράβαση)

4. Ο ανταγωνιστής επιχειρεί να κάνει ανίχνευση. (διερεύνηση)

5. Στον ανταγωνιστή δίδονται πληροφορίες για το θύμα του. (εκχώρηση)

III. Αρχή της πλοκής

6. Ο ανταγωνιστής επιχειρεί να ξεγελάσει το θύμα του, για να γίνει αυτός κύριος των υπαρχόντων του ήρωα ή και να αιχμαλωτίσει τον ίδιο τον ήρωα. (εξαπάτηση)
7. Το θύμα πέφτει στην παγίδα και βοηθά άθελά του τον εχθρό. (συνενοχή)
8. Ο ανταγωνιστής αρπάζει κάτι και έτσι ζημιώνει ή προσβάλλει ένα από τα μέλη της οικογένειας. Αυτό συνήθως προκαλεί έντονη στέρηση, είναι αντικείμενο επιθυμίας μέλους ή μελών της οικογένειας. (δολιοφθορά)
9. Η δυστυχία ή η έλλειψη γνωστοποιείται, απευθύνουν στον ήρωα παράκληση ή εντολή, αποφασίζεται να φύγει από το μέρος της οικογένειας. (μεσολάβηση)
10. Ο ήρωας-αναζητητής συμφωνεί ή αποφασίζει να αναλάβει δράση. (έναρξη αυτενέργειας)

IV. Δωρητές

11. Ο ήρωας εγκαταλείπει το σπίτι του και πηγαίνει προς τον δωρητή. (αναχώρηση)
12. Ο ήρωας δοκιμάζεται από τον δωρητή, του υποβάλλει αυτός ερωτήματα, δέχεται επιθέσεις και προετοιμάζεται η λήψη μαγικού μέσου ή βοηθού. (πρώτη λειτουργία του δωρητή)
13. Ο ήρωας αντιδρά στις πράξεις του μελλοντικού δωρητή. Αντέχει στις δοκιμασίες του και προσφέρει ποικίλες υπηρεσίες για να αποδείξει ότι είναι ικανός. (αντίδραση)
14. Ο ήρωας παίρνει το μαγικό μέσο. (λήψη μαγικού)

V. Δοκιμασίες-περιπέτεια

15. Ο ήρωας μεταφέρεται, παραδίδεται ή οδηγείται στον τόπο όπου βρίσκεται το αντικείμενο της αναζήτησης. (μετακίνηση)
16. Ο ήρωας και ο ανταγωνιστής συναντώνται και παλεύουν. (πάλη)
17. Ο ήρωας σημαδεύεται. (στιγμάτισμα)
18. Ο ανταγωνιστής νικιέται. (νίκη)
19. Η αρχική δυστυχία ή έλλειψη εξαλείφεται. (εξάλειψη δυστυχίας)
20. Ο ήρωας επιστρέφει. (επιστροφή)
21. Ο ήρωας καταδιώκεται. (καταδίωξη)
22. Ο ήρωας σώζεται από την καταδίωξη. (διάσωση)

VII. Πορεία προς την έκβαση

23. Ο ήρωας φτάνει αγνώριστος στο σπίτι του ή σε άλλη χώρα. (μη αναγνωρίσιμη άφιξη)
24. Ο ψεύτικος ήρωας προβάλλει αβάσιμες απαιτήσεις. (αβάσιμες απαιτήσεις)
25. Στον ήρωα τίθεται ένα δύσκολο πρόβλημα. (δύσκολο πρόβλημα)
26. Το πρόβλημα λύνεται. (λύση)
27. Αναγνωρίζεται ο ήρωας. (αναγνώριση)

28. Αποκάλυψη του ψεύτικου ήρωα και του κακοποιού. (ξεσκεπάσμα)
29. Ο ήρωας αποκτά νέα όψη. (μεταμόρφωση)
30. Τιμωρία του εχθρού. (τιμωρία)
31. Ο ήρωας παντρεύεται και ανεβαίνει στο θρόνο. (γάμος)

Εφαρμογή της μορφολογικής προσέγγισης του Propp

Θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε με τη μορφολογική προσέγγιση του Propp δύο λαϊκά παραμύθια, ένα ρώσικο (Αδερφούλα Αλιόνουσκα και αδερφούλης Ιβάνουσκα) και ένα ελληνικό (Η Πούλια και ο Αυγερινός) (Μέγας, 2004: 51-56) και να εφαρμόσουμε στην πράξη τις λειτουργίες του Propp εντοπίζοντας όσες είναι κοινές .

Παραμύθι 1ο «Αδερφούλα Αλιόνουσκα και αδερφούλης Ιβάνουσκα»

• Υπόθεση παραμυθιού

Ήταν μια φορά ένας βασιλιάς και μια βασίλισσα που είχαν δυο παιδιά, τον Ιβάνουσκα και την Αλιόνουσκα. Όταν οι γονείς τους πέθαναν, τα παιδιά άρχισαν να περιπλανιούνται στον ντουδιά. Στη συνέχεια δίψασαν, αλλά η Αλιόνουσκα δεν άφηνε τον αδερφό της να πιεί νερό, γιατί φοβόταν μήπως μεταμορφωθεί σε ζώο. Τελικά ο Ιβάνουσκα δεν άντεξε, ήπιε και μεταμορφώθηκε σε κατσικάκι. Μια μέρα το κατσικάκι εκεί που βοσκούσε μπήκε στον κήπο του βασιλιά. Εκείνος βλέποντας την Αλιόνουσκα θέλησε να μάθει ποια είναι. Η κοπέλα του είπε την ιστορία τους, ο βασιλιάς την αγάπησε και παντρεύτηκαν και το κατσικάκι ζούσε μαζί τους. Όμως μια μέρα που ο βασιλιάς έλειπε, η κακιά μάγισσα έκανε μάγια και αρρώστησε η Αλιόνουσκα. Η κακιά μάγισσα πήγε δήθεν για να τη γιατρέψει, αλλά την παρέσυρε στη θάλασσα και της έδωσε μια πέτρα στο λαιμό για να πνιγεί στο βυθό. Στη συνέχεια η μάγισσα πήρε τη μορφή της βασίλισσας και επέστρεψε στο παλάτι. Η μάγισσα χτυπούσε το κατσικάκι για να μη τη μαρτυρήσει και ήθελε να το σφάζει. Ο βασιλιάς δέχτηκε να ικανοποιήσει το αίτημά της και το κατσικάκι ζήτησε να πάει στη θάλασσα για να πλύνει τάχα τα εντεράκια του. Εκεί μάταια ζητούσε τη βοήθεια της αδερφής του. Το κατσικάκι επανειλημμένα πήγαινε στη θάλασσα και ο βασιλιάς αναρωτήθηκε τι συμβαίνει και το ακολούθησε. Εκείνη την ώρα η Αλιόνουσκα μπόρεσε να βγει από τη θάλασσα και ο βασιλιάς την τράβηξε και την έσωσε. Κατόπιν του διηγήθηκε όσα συνέβησαν. Τότε ο βασιλιάς διέταξε να κάψουν τη μάγισσα και έτσι οι δυο ήρωες και το κατσικάκι έζησαν μαζί αγαπημένοι.

• Οι λειτουργίες του Propp

Το παραμύθι «Αδερφούλα Αλιόνουσκα και αδερφούλης Ιβάνουσκα» ξεκινά παρουσιάζοντας την αρχική κατάσταση των πρωταγωνιστών.

Στη συνέχεια εντοπίζουμε τις ακόλουθες λειτουργίες:

1. Απουσία - Έχουμε ενισχυμένη μορφή της απουσίας με το θάνατο των γονιών.
2. Απαγόρευση - Η Αλιόνουσκα δεν επιτρέπει στον αδερφό της να πιεί νερό για να μην μεταμορφωθεί σε ζώο.
3. Παράβαση - Ο Ιβάνουσκα δεν αντέχει άλλο τη δίψα και παραβαίνει την εντολή της αδερφής του. Πίνει νερό και μεταμορφώνεται σε κατσικάκι.
4. Διερεύνηση - Ο βασιλιάς ζητά πληροφορίες από την Αλιόνουσκα.
5. Εκχώρηση - Η Αλιόνουσκα απαντά στις ερωτήσεις του βασιλιά και του δίνει πληροφορίες για την ίδια, τον αδερφό της και την κατάστασή τους.
6. Εξαπάτηση - Στο παραμύθι κάνει την εμφάνισή της η μάγισσα (ανταγωνιστής του ήρωα) με σκοπό να διαταράξει την ησυχία του ευτυχισμένου ζευγαριού και να κάνει κακό στον ήρωα. Ο ανταγωνιστής επιχειρεί να ξεγελάσει το θύμα του, για να πάρει τη θέση του. Δρα χρησιμοποιώντας τη μαγεία. Έτσι η Αλιόνουσκα αρρωσταίνει και όλα στον κήπο του βασιλιά μαραίνονται και ξεραίνονται.
7. Συνενοχή - Η Αλιόνουσκα δέχεται τη βοήθεια της μάγισσας χωρίς να το γνωρίζει.
8. Δολιοφθορά - Η μάγισσα προκαλεί φθορά στην Αλιόνουσκα. Την οδηγεί στη θάλασσα, της δένει μια μεγάλη πέτρα στο λαιμό και τη ρίχνει στο βυθό, υποβάλλοντας την σε δοκιμασία. Στη συνέχεια επιτελεί μια υποκατάσταση παίρνοντας η ίδια τη μορφή της βασίλισσας και ακολουθώντας τη θέση της στο παλάτι.
9. Μεσολάβηση - Εισάγεται στη δράση ο ήρωας (κατσικάκι- Ιβάνουσκα). Στην περίπτωση μας πρόκειται για έναν ήρωα-αναζητητή, αφού το κατσικάκι πηγαίνει στη θάλασσα και αναζητά την αδερφή του.
10. Έναρξη αυτενέργειας - Ο ήρωας-αναζητητής (Ιβάνουσκα) αποφασίζει να αναλάβει δράση.
11. Μετακίνηση - Ο ήρωας εγκαταλείπει το παλάτι και πηγαίνει τρεις φορές (τριπλασιασμός) στη θάλασσα, όπου βρίσκεται το αντικείμενο της αναζήτησής του και ζητά να τον βοηθήσει. Η τρίτη προσπάθεια είναι και η επιτυχημένη.
12. Νίκη - Ο ανταγωνιστής (μάγισσα) νικιέται. Συγκεκριμένα η Αλιόνουσκα μετά από την επίκληση του αδερφού της καταφέρνει να βγει από τη θάλασσα. Τότε ο βασιλιάς την πιάνει, της βγάζει την πέτρα από το λαιμό και τελικά τη σώζει.

13. Εξάλειψη δυστυχίας - Η Αλιόνουσκα και το κατσικάκι σώζονται και επιστρέφουν στο παλάτι. Όλοι είναι χαρούμενοι και στον κήπο του βασιλιά όλα πρασινίζουν και ανθίζουν και πάλι.

14. Επιστροφή - Τα δυο αδέρφια μαζί με το βασιλιά επιστρέφουν στο παλάτι.

15. Τιμωρία - Ο εχθρός (μάγισσα) τιμωρείται από το βασιλιά.

Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι η λειτουργία της τιμωρίας πραγματοποιείται από το βασιλιά και όχι από τον ήρωα του παραμυθιού. Κατά συνέπεια ο πρώτος πρέπει να γνωρίζει τι έχει συμβεί για να προβεί σε περαιτέρω ενέργειες. Έτσι προηγείται η πληροφόρηση του βασιλιά από την Αλιόνουσκα (...την έβγαλε στην ακτή και τη ρώτησε πώς έγιναν όλα αυτά. Του τα είπε όλα.). Με τον τρόπο αυτό η μια λειτουργία συνδέεται με την άλλη κατά τη ροή της δράσης.

Παραμύθι 2^ο «Η Πούλια και ο Αυγερινός»

• Υπόθεση παραμυθιού

Ήταν κάποτε ένας κυνηγός που ζούσε με τη γυναίκα του και είχαν ένα όμορφο κοριτσάκι που το έλεγαν Πούλια. Μετά από λίγο καιρό η μητέρα πέθανε και ο κυνηγός ξαναπαντρεύτηκε. Με τη νέα του γυναίκα απέκτησε ένα γιο, τον Αυγερινό. Η μητριά όμως ζήλευε την Πούλια και ήθελε να την πουλήσει σαν σκλάβο. Ο Αυγερινός, που αγαπούσε την αδερφή του, όταν το άκουσε αυτό, το είπε στην Πούλια και αυτή αποφάσισε να ρωτήσει μια γριά γειτόνισσα τι να κάνει. Εκείνη τη συμβούλεψε να φύγει μακριά της. Την ώρα λοιπόν που θα τη χτένιζε η μητριά για να τη πάει το παζάρι, ο Αυγερινός θα άρπαζε την κορδέλα και θα έτρεχε μακριά, αυτή θα τον ακολουθούσε για να ξεφύγουν. Η γριά έδωσε στα παιδιά ένα μαχαίρι, ένα χτένι και αλάτι, για να εμποδίσουν τη μητριά που θα τα κυνηγούσε να τα φτάσει.

Το σχέδιο μπαίνει σε εφαρμογή και τα παιδιά καταφέρνουν να ξεφύγουν. Όταν η μητριά αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να τα πιάσει, καταριέται τον Αυγερινό να διψά συνέχεια και από όποιου ζώου την πατημασιά πει νερό, να γίνει και ο ίδιος το ζώο αυτό. Στη διαδρομή ο Αυγερινός δίψασε και παρά τις προσπάθειες της Πούλιας να τον αποτρέψει, ήπιε νερό και μεταμορφώθηκε σε αρνί. Περιπατώντας έφτασαν στο πηγάδι του βασιλιά όπου ήπιαν νερό. Τότε η Πούλια είδε ένα κυπαρίσσι και ευχήθηκε να βρεθεί στην κορυφή του, πράγμα που έγινε. Όμως σε λίγη ώρα εμφανίστηκαν οι δούλοι του βασιλιά, για να ποτίσουν τα άλογα. Της ζήτησαν να κατέβει, γιατί τρόμαζε τα άλογά τους, αλλά εκείνη δεν το έκανε. Εκείνοι τότε πήγαν στο βασιλόπουλο και του το ανακοίνωσαν κι αυτός με τη σειρά του προσπάθησε να την κατεβάσει από το κυπαρίσσι, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Τότε άρχισαν να κόβουν το

δέντρο, αλλά το αρνάκι έγλυφε τον κορμό και γινόταν διπλός σε πάχος. Το βασιλόπουλο ζήτησε τη βοήθεια μιας γριάς για κατεβάσει την Πούλια από το δέντρο. Εκείνη κάθισε κάτω από το δέντρο και άρχισε να κοσκινίζει ανάποδα. Έτσι η Πούλια κατέβηκε από το δέντρο και να της δείξει τάχα πώς κοσκινίζουν. Το βασιλόπουλο την άρπαξε και την οδήγησε στο παλάτι μαζί με το αρνί, όπου και την παντρεύτηκε. Ζούσαν αγαπημένοι, αλλά η πεθερά της δεν τη συμπαθούσε και μια μέρα την πήγε σ' ένα πηγάδι και την έριξε μέσα. Το αρνάκι το ένιωσε και προσπάθησε να ενημερώσει το βασιλόπουλο που την έψαχνε, αλλά και εκείνο κινδύνευε με σφάξιμο. Τότε η Πούλια παρακάλεσε το Θεό να τη βοηθήσει, ώστε να μη σφάξουν τον αδερφό της. Τελικά η Πούλια κατάφερε να βγει από το πηγάδι, αλλά δεν πρόλαβε να σώσει το αρνί, αφού το είχαν σφάξει και το έτρωγαν. Η Πούλια μάζεψε τα κόκαλά του, τα έβαλε σε μια στάμνα και τα έθαψε στον κήπο όπου φύτεψε μια πορτοκαλιά με ένα χρυσό πορτοκάλι στην κορφή. Η πεθερά ήθελε να το κόψει, αλλά δεν τα κατάφερε και τότε η Πούλια πήγε να το κατεβάσει η ίδια και το πορτοκάλι της είπε να το πιάσει σφιχτά και έτσι πετάχτηκαν στον ουρανό και έγιναν αστέρια, η Πούλια και ο Αυγερινός.

•Οι λειτουργίες του Propp

Το παραμύθι «Η Πούλια και ο Αυγερινός» ξεκινά παρουσιάζοντας την αρχική κατάσταση των πρωταγωνιστών.

Στη συνέχεια εντοπίζουμε τις ακόλουθες λειτουργίες:

1. Απουσία - Έχουμε ενισχυμένη μορφή της απουσίας με το θάνατο της μητέρας.
2. Αναχώρηση - Ο ήρωας εγκαταλείπει το παλάτι και πηγαίνει προς τον δωρητή.
3. Λήψη μαγικού - Το μαχαίρι, το χτένι και το αλάτι που δίνει η γειτόνισσα στα παιδιά τα βοηθά να ξεφύγουν από τη μητριά.
4. Απαγόρευση - Γίνεται με τη μορφή κατάρας. Η μητριά καταριέται τον Αυγερινό να διψά και αν πει νερό από την πατημασιά ενός ζώου να μεταμορφωθεί στο αντίστοιχο ζώο.
5. Παράβαση - Ο Αυγερινός πίνει νερό και μεταμορφώνεται σε αρνί.
6. Διερεύνηση - Οι δούλοι και το βασιλόπουλο επιχειρούν να κατεβάσουν την Πούλια από το δέντρο, αφού ανιχνεύουν το χώρο.
7. Εξαπάτηση - Η γριά βοηθά το βασιλόπουλο να κατεβάσει την Πούλια από το δέντρο. Τα εργαλεία που χρησιμοποιεί για να ξεγελάσει την Πούλια είναι ένα σκαφίδι και ένα κόσκινο.
8. Συνενοχή - Η Πούλια πέφτει στην παγίδα και κατεβαίνει από το δέντρο για να δείξει στη γριά πώς να κοσκινίσει σωστά. Μ' αυτό τον τρόπο, χωρίς να το γνωρίζει η ίδια, επιτυγχάνονται τα σχέδια της γριάς.

Μέχρι το σημείο αυτό βρισκόμαστε στο προπαρασκευαστικό στάδιο του παραμυθιού και στη συνέχεια θα αρχίσει η πλοκή.

9. Δολιοφθορά - Το βασιλόπουλο αρπάζει την Πούλια μόλις κατεβαίνει από το δέντρο και φεύγουν. Η Πούλια χάνει το αρνάκι.

10. Μεσολάβηση - Η Πούλια, εξαιτίας της μεγάλης της αγάπης για το αρνάκι, παρακαλεί το βασιλόπουλο να το πάρει μαζί της. Η επιθυμία της πραγματοποιείται και έτσι το αρνί μεταφέρεται στο παλάτι. Με τη λειτουργία αυτή εισάγεται στη δράση ο ήρωας-θύμα (αρνάκι-Αυγερινός).

11. Δοκιμασία - Στη συνέχεια του παραμυθιού εμφανίζεται η πεθερά της Πούλιας, η οποία τη ζηλεύει και θέλει να της κάνει κακό. Έτσι την πείθει να σεργιανίσουν στο περιβόλι και εκεί τη ρίχνει σ' ένα ξεροπήγαδο. Μετά η πεθερά πηγαίνει να σφάζει το αρνί, το οποίο προσπαθώντας να σωθεί τρέχει στο πηγάδι και ζητά τη βοήθεια της Πούλιας.

12. Έναρξη αυτενέργειας - Η Πούλια παρακαλεί το θεό να τη βοηθήσει να βγει από το πηγάδι.

13. Προμήθεια μαγικού μέσου - Ο Θεός παρεμβαίνει και η Πούλια βγαίνει από το πηγάδι, αλλά δεν προλαβαίνει να σώσει το αρνάκι.

14. Μετακίνηση - Ο ήρωας μετακινείται στο μέρος όπου βρίσκεται το αντικείμενο της αναζήτησής του.

15. Πάλι - Γίνεται ανάμεσα στην Πούλια και την πεθερά της, η οποία θέλει να κόψει ένα χρυσό πορτοκάλι από το δέντρο που φύτεψε εκεί που είναι θαμμένος ο Αυγερινός-αρνάκι.

16. Νίκη - Η πεθερά νικιέται από την Πούλια.

17. Εξάλειψη δυστυχίας - Η Πούλια λυτρώνεται από την κακία της πεθεράς της και βρίσκεται μαζί με αντικείμενο της αναζήτησής της (Αυγερινός).

18. Μεταμόρφωση - Οι ήρωες αποκτούν νέα όψη, γίνονται δύο αστεράκια στον ουρανό, η Πούλια και ο Αυγερινός.

Κοινές λειτουργίες στα δυο παραμύθια

Συγκρίνοντας τις λειτουργίες των δύο παραμυθιών γίνεται φανερό ότι η μορφολογική προσέγγιση του Propp βρίσκει εφαρμογή και τόσο στο ρώσικο όσο και στο ελληνικό παραμύθι. Συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι ακόλουθες κοινές λειτουργίες:

1. Απουσία
2. Απαγόρευση

3. Παράβαση
4. Διερεύνηση
5. Εξαπάτηση
6. Συνενοχή
7. Δολιοφθορά
8. Μεσολάβηση
9. Δοκιμασία
10. Έναρξη αυτενέργειας
11. Μετακίνηση
12. Νίκη
13. Εξάλειψη δυστυχίας

Συμπεράσματα

Η συστηματική επανάληψη των λειτουργιών του Propp σε παραμύθια με διαφορετική πλοκή μας βοηθά να σχηματίσουμε μια τυπολογία της υπόθεσης μέσα από την οποία ό,τι γίνεται δικαιολογείται από τις καταστάσεις της πλοκής. Η πειθαρχία που παρατηρείται στην ακολουθία των λειτουργιών βοηθά στην εξοικείωση του αναγνώστη με τις συμβάσεις του λογοτεχνικού είδους, στην κατανόηση της πλοκής και τελικά στην αποκρυπτογράφηση του.

Η μορφολογική ανάλυση του Propp είναι μια μέθοδος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να προσεγγίσουμε και να αναλύσουμε παραμύθια διαφορετικής εθνικής προέλευσης. Καταδεικνύει τη διαλογικότητα και τη διακειμενικότητα που διέπει τη λογοτεχνία και το παραμύθι γενικότερα, καθώς το τελευταίο αποτελεί μια πολιτισμική δημιουργία, βαθιά διαποτισμένη από τα σημάδια του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, ένα πεδίο ανοιχτό και ατελές, διαθέσιμο πάντα για διάλογο.

Επίσης συμβάλλει στην ανάδειξη των κοινών πολιτισμικών στοιχείων ανάμεσα στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες (Σαραφίδου, 2008: 17), καθώς αναδεικνύει τον διαπολιτισμικό χαρακτήρα του παραμυθιού, φωτίζοντας τις κοινές αξίες (επιβράβευση καλού, τιμωρία κακού, καλοσύνη, ανιδιοτέλεια) που μπορεί να έχουν οι άνθρωποι διαφορετικών πολιτισμών διαχρονικά (Μπουδουρίδου, 2012: 14).

Βιβλιογραφία

Αυδίκος, Ε. (1994). *Το λαϊκό παραμύθι: θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.

- Ζαν, Ζ. (1996). *Η δύναμη των παραμυθιών* (Μ. Τζαφεροπούλου, Μεταφρ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Καπλάνογλου, Μ. (2002). *Παραμύθι και αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κλιάφα, Μ. (1977). *Παραμύθια της Θεσσαλίας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Λουκάτος, Δ. (1992). *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Μέγας, Γ. Α. (2004). *Ελληνικά παραμύθια* (1ος τόμος, 15η έκδ.). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Μερακλής, Μ. Γ. (1992). *Έντεχνος λαϊκός λόγος*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Μπουδουρίδου, Ε. (2012). Κοινές λειτουργίες σε ξένα και ελληνικά παραμύθια. *Mare ponticum*. Τελευταία ανάκτηση 5 Φεβρουαρίου 2013, από http://mareponticum.bscc.duth.gr/i-ndex_htm_files/Boudouridou_pi.pdf
- Ντάτση, Ε. (2004). *Η ποιητική του λαϊκού πολιτισμού*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Προπ, Β.Γ. (1987). *Μορφολογία του παραμυθιού: η διαμάχη με τον Κλωντ Λεβί Στρώς και άλλα κείμενα* (Αρ. Παρίση, Μεταφρ.). Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Σακελλαρίου, Χ. (1995). *Το παραμύθι χτες και σήμερα: η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σαραφίδου, Κ. (2008). *Αρχές και κατακλείδες στο ελληνικό λαϊκό παραμύθι*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Τμήμα Νηπιαγωγών.
- Φαρίνου-Μαλαματάρη, Γ. (Ιούνιος 2001). Αφήγηση/ Αφηγηματολογία. *Νέα Εστία*, 1735, 978-979.
- Χατζητάκη-Καψωμένου, Χ. (2002). *Το νεοελληνικό λαϊκό παραμύθι*. Αθήνα: ΙΝΣ.